

DOI: 10.31548/hspedagog15(1).2024.126-140

УДК: 316.77, 1, 101.1::316

ЗМІСТ І СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК

Віра ДОДОНОВА, доктор філософських наук, професор,
кафедри філософії та міжнародної комунікації НУБіП України

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: dodonovav@gmail.com

Данило ДОДОНОВ, кандидат політичних наук,
асистент кафедри менеджменту охорони здоров'я

Інституту післядипломної освіти

Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

E-mail: d.dodonov@nmu.ua

Анотація. Стаття присвячена проблемі визначення соціальних практик та їх змістовному наповненню, в якій обґрунтовується комплексний підхід до вивчення соціальних практик. З цією метою пропонується дотримуватись наступних методологічних настанов: по-перше, постмодерністського бачення реальності, яке наголошує на плюральності як світоглядній та методологічній настанові осмислення суспільних процесів; по-друге, вивчення соціальних практик в аспекті повсякденності, виходячи з методологічних настанов фонового знання та концепту «розкриваючого» характеру практик; по-третє, теорії соціальної дії, які існують в сучасній соціології, оскільки ядром будь-якої соціальної практики є соціальна діяльність. В статті зазначається той факт, що сьогодні в науці виокремлюють три рівні соціальних практик в залежності від ролі суб'єкта, а саме соціальні практики суб'єктів в повсякденній діяльності, соціальні практики груп і спільнот, соціальні практики інститутів і організацій. Природа соціальних практик пояснюється двома підходами – фоновий характер практики і «розкриваючий» характер практик. Фонова практика це контекст, на тлі якого інтерпретується висловлювання і поведінка. «Розкриваючий» характер практик пов'язаний з проблемою ідентичностей. Практики конституують і відтворюють ідентичності або розкривають основні способи соціального існування в конкретному історичному моменті. Змістовно соціальні практики мають просторово-часову локалізацію і можуть різнитися залежно від історичного періоду, культурних особливостей країни або регіону, державного устрою. В статті надається характеристика соціального часу і соціального простору, аналізується просторово-часово континуум – хронотоп. Третім елементом соціальних практик є соціальна дія, що виступає ядром, навколо якого обертається все соціальне життя. Соціальні практики реалізуються в рутинних актах практичних дій індивідів в повсякденному житті, існуванні і функціонуванні соціальних груп і спільнот, функціонуванням соціальних інститутів.

Ключові слова: соціальне, практики, соціальні практики, соціальний простір, соціальний час, соціальні групи, соціальна дія, ідентичність, фонові практики, фонові знання.

Актуальність (Introduction).

Сучасні реалії в Україні ставлять безліч теоретичних і практичних питань, пов'язаних з нашим майбутнім. Сьогодні особливого забарвлення набувають конструктивістські тлумачення соціальних процесів, підсилюється увага до вивчення повсякденної сфери людського

існування, в якій відбувається зосередження на рутинних взаємодіях та плюральності бачення соціальної реальності. Остання розвивається та удосконалюється завдяки цілому набору соціальних практик. Дослідження соціальних практик, і особливостей прояву їх у повсякденній життєдіяльності людей, актуальне в сучасних соціальних науках, а

також має неабияке практичне значення.

Враховуючи стан війни в Україні, слід зазначити, що сучасні практики можуть носити різноманітний характер, як конструктивний, так і деструктивний, а саме: сприяти консолідації української політичної нації, формуванню нового рівня її політичної культури громадян України, з одного боку, з другого, негативно впливати на стан політичної свідомості українців, роблячи їх жертвами маніпулятивних технологій. Саме тому важливим для української наукової спільноти є вивчення та аналіз соціальних практик в період війни та повоєнний період та напрацювання механізмів їх втілення в повсякдення життя. Задля цього необхідно долучитися до наукового дискурсу соціальних практик, що актуальний сьогодні, і надати своє бачення цього феномену. Але, перш ніж аналізувати окремі практики, а саме: політичні, комеморативні, освітянські, релігійні, габітуальні тощо, необхідно заглибитись у природу цього соціального явища, проаналізувати його сутність.

Мета (Purpose) даної статті є визначення змісту поняття соціальні практики та їх структурних елементів.

Методу (Methods).Методологічною основою вивчення соціальних практик є три важливих теоретичних настанови, які актуальні для сучасної соціальної філософії та соціології.

По-перше, зв'язок поняття «соціальні практики» з описом соціальної реальності. На відміну від марксистського дискурсу, який знав лише категорію «практика», філософи-постмодерністи наголошують на плюральності як світоглядній та методологічній настанові осмислення будь-яких процесів. Плюральність та множинність піднесені до рівня принципу, тому орієнтують на наявність великого числа різноманітних соціальних практик – у множині.

По-друге, соціальні практики вивчаються в аспекті повсякденності і аналізуються, виходячи з методологічних настанов фонового знання та концепту «розкриваючих практик». Перша позиція сягає своїми коренями до філософії Л. Вітгенштейна, а друга – до філософії М. Гайдеггера. І «фоновість», і розширюваність практик пов'язана з культурою як способом буття певної спільноти, тобто з соціокультурним середовищем. «Фоновість» пов'язана з контекстуальністю. Проблема контексту актуалізувалась в зв'язку з тріадою текст-контекст-дискурс. Контекст має більше глибинних причинно-наслідкових зв'язків, натомість «фоновість», висловлюючись метафорично, це «ковзання поверхнею».

По-третє, поняття соціальні практики нерозривно пов'язані з теоріями соціальної дії, що існують в сучасній соціології. Можна сказати, що ядром будь-якої соціальної практики є соціальна діяльність або соціальна дія. В цьому контексті доцільно розглянути об'єктивістський і суб'єктивістський напрямки в неklasичній соціології з метою розуміння місця соціальної дії в соціальних практиках і конфігурацію соціальних практик в залежності від соціальної дії.

Результату (Results).

Дискурс визначення соціальних практик.

Науковий інтерес до вивчення соціальних практик як самостійного феномену з'явився з другої половини ХХ століття, але проблема соціальних практик має глибоке коріння і пов'язується з по-статтю М. Вебера, який вперше запропонував теорію соціальної дії.

Теорію соціальних практик розвивали класики соціології, а саме П. Бергер, П. Бурдьє, М. Вебер, Л. Вітгенштейн, М. Гайдеггер, Г. Гарфінкель, Н. Еліас, Е. Гіденс, І. Гофман, Т. Лукман, Г. Райл, М. Полані, Т. Парсонс, А. Шюц та ін. Вони розглядали повсякденне життя як процес, що розгортається у звичайних загальновідомих си-

туаціях на базі самоочевидних очікувань. Концептуалізації поняття соціальних практик розроблялися в рамках структуралістського конструктивізму П. Бурдьє, структурації Е. Гіденса, етно-методології Г. Гарфінкеля [1].

В українському науковому дискурсі проблема соціальних практик була у фокусі розгляду соціологів, філософів, психологів, таких як: М. Бойченко, О. Балич, І. Губеладзе, Н. Коваліско, О. Кочубейник, К. Настояща, Я. Зоська, Т. Титаренко, В. Тарасенко, К. Черемних, С. Яремчук та ін. Вони розглядають типології соціальних практик в залежності від тематики і спрямованості дослідження [2].

Для аналізу проблеми соціальних практик скористаємось рівневим заглибленням в зміст цього явища. Якщо пригадати дискурс проблеми соціальних практик у пізньорадянський період, то можна помітити своєрідний перехід від моністичного розуміння практики до плюралістичного розуміння соціальних практик. Як пише Михайло Бойченко в статті «Множинність філософських практик Григорія Сковороди у сучасному прочитанні», «в українській філософії більшою мірою вже подолано марксистську спадщину просвітницького тлумачення практики як єдино можливої і єдино правильної практики – практики всесвітньо-історичного процесу, який полягає в суспільному матеріальному виробництві, у якому задіяні всі і все» [3, с. 118]. Таке подолання пов'язано з тим, що в кінці 70 років ХХ століття змінюється світоглядна парадигма в суспільних науках: моністичне розуміння реальності змінюється плюралістичним баченням світу. Саме такий підхід уможливив усвідомлення багатоманіття соціальних практик і аналіз кожної з них.

При першому наближенні до проблеми соціальних практик її можна трактувати як освоєння і перетворення світу «соціального» завдяки системі дій і взаємодій. На думку Н. Балич, «у сучасних джерелах феномен соціальних

практик описують як: 1) сукупність прийнятих у культурі (традиційних) способів діяльності або дію “за звичкою”, дотримання правила, поведінку, що має ритуальний характер; 2) форму соціальної активності, процес-діяльність, що має перетворювальний соціальний характер; 3) функцію-діяльність, спрямовану на буття позитивного соціального досвіду й реальної дії в суспільстві; 4) конкретні соціальні інститути (технології реалізації). [1, с. 70]

На сьогоднішній день можна виокремити три рівні соціальних практик в залежності від суб'єкта діяльності, а саме:

- 1) соціальні практики індивідів в повсякденній діяльності,
- 2) соціальні практики груп і спільнот,
- 3) соціальні практики інститутів і організацій.

Виходячи з класичного принципу тотожності мислення і буття, враховуємо той факт, що онтологічно і гносеологічно ці рівні корелюються. Так, першим рівнем існування і, відповідно, розуміння соціальної практики є рутинні акти практичних дій індивідів в повсякденному житті. На перший план тут висувуються міжособистісні стосунки в певних соціальних спільнотах, суб'єктами практик стають окремі індивіди.

Другий і третій рівні існування і розуміння соціальної практики пов'язані з функціонуванням соціальних груп і спільнот та функціонуванням соціальних інститутів. На цих рівнях можна говорити про соціальні практики як системи стійких, масових соціальних дій і взаємодій, які уможливлюються завдяки взаємоорієнтованій рольовій поведінки акторів, які забезпечують функціонування відповідних соціальних інститутів. Слід зазначити, що будь-яка схематизація носить умовний характер, в реальному соціальному середовищі ці рівні існування соціальних практик підсилюють один одного і мають синергійний ефект. Індивід протягом життя може використовувати як формальні, так і неформальні соціальні практики в рамках

одного інституту, соціальних статусів і ролей.

Також виокремлюються два види соціальних практик за рівнем інституціоналізації, а саме інституціоналізовані і неінституціоналізовані. Перші складають ядро соціального життя суспільства, вони є більш масовими, значущими, стійкими і традиційними. Неінституціоналізовані соціальні практики є стохастичні, мінливі, вони залишаються на периферії суспільного життя і не інкорпоровані в соціальні інститути, можуть носити навіть девіантний характер. На підтвердження цієї думки варто процитувати Н. Баліч, яка наголошує, що «різноманітні форми соціальних практик можуть інституціоналізуватися, ставати сталими соціально-нормативними в суспільному житті, інша частина їх залишається за рамками соціальних і культурних норм і формує протестні, контркультурні прояви соціальної активності — революції, війни тощо. Відповідно, соціальні практики можуть сприяти формуванню нових ідентичностей і дають змогу людині гнучко реагувати на соціальні зміни, набуваючи нового досвіду» [1, с. 73].

Англійський соціолог Е. Гіденс наголошував на тому, що соціальна практика не створюється соціальними акторами, а лише постійно відтворюється ними і має такі властивості, як упорядкованість, наступність і потреба. Соціальні потреби існують у формі причинних чинників і беруть участь у соціальному відтворенні, але тільки якщо вони усвідомлені в цій своїй якості тими, хто залучений у даний процес і діє відповідно до них. Відтворення соціальних практик свідчить про стабільність соціальної системи. Навіть соціальну реальність Е. Гіденс пропонує розглядати крізь призму відтворюваних соціальних практик. При цьому аналіз стратегічної поведінки, на думку соціолога, має виходити з таких основних принципів: «необхідності уникати спрощених трактувань властивої суб'єктам діяльності здатності пі-

знавати; науково обґрунтованого підходу до мотивації; інтерпретації діалектики контролю» [4, с. 393].

Природа соціальних практик пояснюється двома підходами – це 1) «фоновий» характер практики і 2) «розкриваюча» здатність практик. [5] Ідея тла або «фону» як цілісної структури сягає своїми коренями в гештальтпсихологію. Все, що сприймається певним чином, сприймається як фігура на тлі чогось. При цьому співвідношення фігури і «фону» може змінюватись, те, що було фігурою, може стати «фоном» – і навпаки. Сутність «фону» полягає в тому, що він не є чимось скритим, разом з тим, він не помічається і функціонує як умова, яка надає смислу певній фігурі. Наспростіше розуміння «фону» практики – це контекст, на тлі якого інтерпретується висловлювання і поведінка.

Від «фону» напряму залежить зміст судження. Наприклад, ми чуємо слова «Я тебе вб'ю». Уявімо собі ситуацію, коли молода пара бавиться, тоді таке висловлювання сприймається як флірт. Протилежного забарвлення вона може носити, коли на тебе направляють зброю. На цьому «фоні» з'являється пряма загроза життю. Такі ситуації Л. Вітгенштайн називав «мовними іграми», де мова і дія виступають єдиним цілим.

Представник філософії мови Джон Сёрль, який переймався ідеєю «фонових» практик, визначив їх логічне місце наступним чином: «для більшого числа випадків буквальный смисл речення чи виразу задає умови власної істинності тільки при наявності набору фонових допущень і практик (*background assumptions and practices*)». Інакше кажучи, розуміння будь-якого, навіть самого елементарного висловлювання передбачає неявне посилання до загальнодоступного масиву знань про те, як влаштована

природа речей і як «працює» дана культура. Під фоновими практиками Серль розуміє сукупність прийнятих в культурі (традиційних) способів діяльності, навичок спілкування з різними предметами [6].

Другий підхід до розуміння практик, а саме «розкриваючий» характер практик пов'язаний з проблемою ідентичностей. Його започаткував М. Гайдеґґер. Практики конституують і відтворюють ідентичності або розкривають основні способи соціального існування, що можливі в певній культурі в певний момент історії. В цьому сенсі вони розуміються як різноманітні впорядковані сукупності навичок доцільної діяльності, які розкривають людині можливість відбутися в тій чи іншій якості (лікар, дитина, батько, перукар, жінка). На думку Х'юберта Дрейфуса, «фоніві» практики у пізнього Л. Вітгенштайна мають хаотичний характер, натомість, у раннього М. Гайдеґґера можна побачити впорядкованість і узгодженість, що можуть бути прояснені особливим аналітичним методом [7].

До питання природи соціальних практик зверталися Майкл Полані і Гілберт Райл, які наголошували, що більшість повсякденних дій, котрі здійснює людина, є рутинними, «автоматичними», вони повторюються, не потребуючи особливої уваги і рефлексії. В реальному житті знаки, речі, фрази виступають як інструменти, а людина – як користувач, що володіє певним знанням або навичками, без яких неможливий жоден вид діяльності. Отже, М. Полані і Г. Райл пояснювали «фоніві» практики через поняття знання і обґрунтували розбіжності між практичним, неявним знанням «як?» і змістовним, пропозиційним знанням «що?».

Так, Гілберт Райл, пояснюючи відмінність між знанням «як?» і знанням «що?», наголошує на тому, що коли діяльність протікає нормально, без ексцесів, то людина виступає не як людина думаюча, що рефлексує над власними міркуваннями, а як людина діюча.

Знання, що наочно демонструються у дії, не потребують проговорювання чи пояснень. «...Майстерність хірурга полягає не в його мові, що висловлює медичні істини, а в його руках, що здійснюють точні рухи скальпелем.[8] Вдаючись до метафор, можна сказати про «розумні руки» хірурга.

Знання «що?» описує дію, застосування чогось, що можна виразити словами. Це може бути і кулінарний рецепт, і знання дорожнього руху, навчальний посібник з будь-якої дисципліни. Виникає запитання: навіть якщо ви вивчили правила, рецепти, інструкції, чи зможете готувати їжу, грати в настільний теніс, виносити судові рішення? Ці знання не гарантують їх правильного застосування. Успішна діяльність потребує знання іншого роду, знання «як?» має самостійний статус, воно передається та засвоюється зовсім іншим шляхом, ніж знання «що?».

Майкл Полані наводить три основні характеристики неявного практичного знання (*tacit knowledge*).

Перша характеристика є парадоксальною: людина часто не знає і не може пояснити те, як саме вона щось робить, навіть якщо вона досконало володіє своєю діяльністю. Іншими словами, практичне знання не потребує експліцитного формулювання для свого застосування; іноді такого формулювання просто немає.

Друга характеристика полягає в особистому способі передачі знання – від учителя до учня. Присутність живого прикладу і зразків вирішення тієї чи іншої задачі, а також постійного тренування, спроб та помилок і відрізняє передачу практичного знання від теоретичного.

Оскільки практичне знання заключено в конкретних навичках, переважно навичках тілесних, і проявляється не в формулах, правилах і описах, а в успішній діяльності, то і набуття такого знання є навчанням [9].

Третя особливість неявного практичного знання полягає в його периферійному «фоновому» характері. Згідно положенням гештальтпсихології, процес сприйняття людиною світу влаштований так, що сприймається або частина або ціле. Якщо щось сприймається як фігура або фокус, то оточуюче сприймається як «фон» або периферія. Те, що виступає «фоном», хоча само явно не сприймається, тим не менш, визначає те, що висувається на передній план. Так, поки ми не навчилися користуватися молотком, піаніно, словом, вони знаходяться в фокусі нашої уваги, і застосування їх ускладнено. По мірі навчання це переходить на периферію уваги, в газуль «фону», і увага людини спрямована на загальну мету діяльності. Передній план і периферія свідомості є взаємовиключними. Якщо під час читання лекції лектор підбирає слова, думає про те, як правильно висловити думку, то зміст лекції значно погіршується. Таким образом, загальний механізм навчання полягає в тому, що оволодіння навичкою чи інструментом означає його переміщення на периферію свідомості або переключення уваги з частин і дрібниць із яких складається діяльність, на ціле – її мету і смисл.

Соціальні практики як єдність соціального простору і соціального часу. Заглиблюючись в сутність соціальних практик, неможливо уникнути проблеми взаємозв'язку соціального простору і соціального часу, оскільки цей зв'язок є визначальним для формування і здійснення цих практик. Співзвучною моїй думці є думка Н. Балич, яка наголошує на тому, що «Соціальні практики мають просторово-часову локалізацію і можуть різнитися залежно від історичного періоду, культурних особливостей країни або регіону, державного устрою, географічного розташування..» [1]. З моменту виникнення суспільства можна говорити про появу соціального хронотопу. Дослідження проблематики соціального простору і соціального часу

є актуальними та необхідними для аналізу соціальної реальності та соціальних практик і прогнозування тенденцій змін. Головною особливістю сучасних соціальних студій є усвідомлення плинності реальності і погляд на соціальний просторово-часовий континуум як на такий, що перебуває в процесі постійних трансформацій. Соціальна просторово-часова організація суспільства характеризується протяжністю (територією) і місцем (локальна структура, створена і освоєна групою людей).

При першому наближенні до проблеми соціального простору, варто сказати, що соціальний простір – це простір, в якому живе і функціонує людина, який організований в різні соціальні форми. Для кожної людини простір асоціюється з територією, на якій вона проживає, яку вона включає в свою життєдіяльність.[10] Або «Соціальний простір – різновид простору, в якому реалізуються різні за формою і змістом контакти між суспільними спільнотами та індивідуумами, який мають певну суспільну поведінку» [11].

В суспільній думці проблема соціального простору була предметом наукового дискурсу.

Так, французький філософ П. Бурдьє вважав, що соціальний простір є визначальним та наділяє смислами фізичну складову. «Той простір, в якому ми існуємо і котрий ми пізнаємо, є соціально обумовленим та сконструйованим. Фізичний простір є соціальною конструкцією та проєкцією соціального простору, соціальною структурою в об'єктивованому стані» [12, с.53]. Основним концептом теоретичних побудов П. Бурдьє є розрізнення, відмінності. Вони вписані у структуру соціального простору, оскільки він сприймається відповідно до категорій, узгоджених із цією структурою. Структура підтримується нерівним розподілом різних видів капіталу: економічного, соціального, культурного. Другим важливим поняттям, що описує соціальні практики в контексті соціального простору, є поле. Простір

втілюється у різноманітних полях, що іноді перекривають один одного. Саме в полі реалізуються об'єктивні структури, незалежні від свідомості та волі агентів, здатні спрямовувати або пригнічувати їх практики чи уявлення, схеми сприйняття, мислення, оцінювання та дії. Все це є змістом поняття габітус – третя складова концепції П. Бурд'є. У ньому інкорпорується соціальний порядок та соціально-просторова структура, причому настільки глибоко, що габітуалізовані практики розгортаються напівавтоматично, на не завжди усвідомлюваному рівні.

Соціальне простір – абстрактний простір, сконструйований ансамблем підпросторів або полів (економічне поле, інтелектуальне поле та ін.), які зобов'язані своїм структурним нерівним розподілом окремих видів капіталу, і можуть сприйматися у формі структури розподілу різних видів капіталу, функціонуючої одночасно як інструменти та цілі боротьби в різних полях.

Реалізований фізично, соціальний простір є розподіл у фізичному просторі різних видів благ і послуг, а також індивідуальних агентів і груп, локалізованих фізичних (як тіл, прив'язаних до постійного місця: закріплене місце проживання або головне місце проживання) і надають можливості залучення цих більше або менше значущих благ і послуг (в залежності від наявного у них капіталу, а також від фізичної дистанції, що відділяється від цього блага, яка сама в свою чергу залежить від їх капіталу). Такий подвійний розподіл у просторі агентів як біологічних індивідів і блага визначає диференційовану цінність різних областей реалізованого соціального простору. [13, с. 69]

Німецький соціолог Г. Зіммель вважає, що простір є соціальним тому, що він освоєний людиною. Через це він може мати межі, що, в свою чергу, визначаються розповсюдженням впливу, зв'язками, зонами діяльності людини. Тому взаємодія людей щодо простору прирівнюється до його наповнення, і

придає йому соціального значення. Г. Зіммель встановлює принциповий зв'язок між простором, часом, рухом та соціальним змістом. Підхід Г. Зіммеля дозволяє розрізнити простір фізичної географії та простір соціологічний. Іншими словами, простір може розглядатися як простір:

- 1) групи чи спільності;
- 2) взаємодії та взаємовпливу;
- 3) як розміщення, так і переміщення;
- 4) співіснування соціальних груп.

Концепція соціального простору Г. Зіммеля пропонує розглядати його як форму здійснення подій в світі. Простір у Г. Зіммеля визначається психологічними характеристиками, «душею» соціальної дії.

Г. Зіммель визначає чотири просторові форми: по-перше, структурування простору відповідно до принципів політичної та економічної організації; по-друге, локальну структуру, що виникає із відносин домінування; по-третє, фіксовані локальності як вираження соціальних зв'язків (родина, військовий підрозділ – кожен має свій «дім»); по-четверте, порожній простір як вираз нейтральності, «нічия» земля державних або метрополісних територій.

Г. Зіммель аналізує соціальний простір, зокрема, в контексті соціального простору міста. Він зазначає, що на самому початку свого існування в місті не було жодного міського простору, але були та співіснували різні общини. Саме їх просторово-символічна взаємодія призвела до утворення спільного простору міста. Міський простір складається із смислових точок, які утворюються в процесі життєдіяльності мешканців міста внаслідок осмислення матеріальних та нематеріальних умов життя. Головна їх функція – це створювати певний порядок, що перетворює простір в осмислений простір міста. Люди наповнюють точки своїми символами: владою, розвагами, житлом, храмами, торгівлею тощо [8, с. 330].

Велика увага на роботах Г. Зіммеля приділяється аналізу просторових вимірів соціальної взаємодії, форм соціальної дистанції, соціальної, фізичної та психологічної диференціації. Ним виділяються п'ять основних характеристик просторових форм: винятковість, або унікальність, простору (кожен соціально позначений простір – держави, міста, району, вулиці – має особливість, що відображається у специфіці взаємодій); рух простору (соціальні групи, або окремі індивіди – наприклад, туристи, мають можливість змінювати своє місце становище, змінюючи тим самим і загальну конфігурацію простору); межі простору (будь-яка просторова форма відокремлюється від інших межами. Кордони можуть бути позначені фізичними маркерами – як от, наприклад, державні кордони або покажчики на дорогах, але перш за все кордони оформляються існуючим соціальним порядком); фіксування соціальних форм у просторі (просторова локалізація інтеракцій, наприклад в умовах будинку, роботи чи відпочинку); просторова близькість та дистанція (всі соціальні інтеракції можна оцінити за критерієм близькості – віддаленості).

Причому просторові та соціальні дистанції не тотожні – у сучасному місті багато хто не знає своїх сусідів, але підтримує стосунки з тими, хто живе на далеких відстанях). Використання поняття соціальної дистанції, як вважає Г. Зіммель, уможливорює розуміння та пояснення багатьох соціальних процесів та соціальних типів. Іншими словами, дистанція розуміється автором як спосіб диференціації – і тут фокус дослідження переміщується на різницю [14].

Представник історіографічної школи «Анналів» А. Лефевр зазначає, що «Соціальний простір є продукт соціальний». Унітарна теорія А. Лефевра передбачає існування трьох типів просторів: фізичного, ментального та соціального. Вони нерозривно пов'язані один

з одним – кожен з них включає, підкріплює та передбачає інший. Просторова триада Лефевра (the perceived, the conceived and the lived) означає, що простір сприймається через включеність до соціальних практик, мислиться / досягається в просторових репрезентаціях, наприклад в архітектурних формах, і проживається за допомогою асоціацій зображень (образів) і символів з певним репрезентацією, що набуває та повідомляє значення відповідних локусів, наприклад будинку, дикої місцевості, туристичної пам'ятки.

Відповідну триаду складає просторова практика, репрезентації простору, репрезентативні простори. Тим самим А. Лефевр намагається донести, що простір продукується певною соціальною структурою. Всередині цієї структури можна виокремити окремі елементи, що створюють попит на цей простір, впливають на його формування та споживають його. Він передбачає сукупність соціальних процесів, що локалізуються на певній урбанізованій території. Важливо розділяти термін міський простір та міська спільнота. Остання може зовсім не володіти просторовим виразом, і так само міський простір може бути структурованим щодо як багатьох міських спільнот, так і до сукупності окремих індивідів поза просторово обумовлених групових характеристик [15]. Проаналізувавши концепції соціального простору, можна його окреслити як сукупність соціальних практик, які проявляються в повсякденному житті та визначають сприйняття фізичного простору. Соціальний простір є диференційованим, оскільки населення є багатомірним, а населення, за П. Сорокіним, є соціальним простором. Окрім цього, вчений зазначає, що чим складніше диференційований соціум, тим чисельніші параметри соціального простору [16]. П. Сорокін вважає, що статус будь-якої людини в соціальному світі визначається системою соціальних координат, які задаються сукупністю соціальних груп та позицій всередині кожної з них.

Для вченого соціальний статус прямо залежний від місця проживання, адже переміщення по соціальній драбині може набувати реальних дій, як от при підвищенні статусу люди переїжджають у кращі та більш престижні райони.

Другим елементом, що описує сутність соціальних практик, є час. Специфіка осмислення часу збігається із загальним вектором у суспільному розвитку й у значною мірою відбиває те, як суспільство усвідомлює себе. Час семантично пов'язаний з домінуючою концепцією світу. Соціальний час характеризується тривалістю, послідовністю і становленням різних елементів, сторін, явищ суспільного життя. Соціальний час не є якоюсь самодостатньою субстанцією суспільства, а демонструє специфіку конкретного суспільства. Він вимірюється практиками, що протікають з різною інтенсивністю. Саме ритм соціального життя лежить в основі категорії часу.

На ранніх стадіях розвитку суспільства ритми соціальних процесів були уповільненими, а соціальний час носив квазіциклічний характер. Орієнтиром практики було повторення вже накопиченого досвіду, відтворення дій і вчинків минулого – звідси особлива цінність минулого часу в життєдіяльності традиційного суспільства. Характеризуючи темпи перетворень в житті індустріального і постіндустріального суспільства, слід зазначити, що соціальний час має тенденцію до постійного прискорення.

Сьогодні маємо неабияке прискорення темпів соціального часу, що зробило актуальним питання про моральну цінність часу індивідуального буття людини, яке з неповторного та ексклюзивного перетворюється на масове і безлике. В цьому аспекті можна пригадати концепт З. Баумана «плинне суспільство», де відбувається одночасно прискорення соціального часу та розмивання соціального простору. Як зазначає П. Штомпка, «час виражає ритм соціального життя, але водночас він цей

ритм визначає. Пов'язаний із різноманітними культурами, час набуває тієї або іншої іпостасі. Він є культурно, а отже, й історично відносний. Різні суспільства «живуть у різних часах», як говорили творці французької школи. До того ж, це стосується і менших структур у рамках суспільств – груп, організацій. Час у суспільстві навіть різних царин соціального життя – сім'ї, економіки, політики тощо, яким притаманне своє особливе відчуття часу. При такому розумінні час – це не субстанція, а мережа відношень, які віддзеркалюють, а також формують специфічні, часові залежності між явищами, подіями чи соціальними діями. Найважливішими є відношення трьох типів: наступності («до і після»), лінійні послідовності унікальних, не повторюваних, спрямованих подій, а також цикли повторюваних подій, які через певний період повертаються до початкового стану» [10, с. 594].

П. Штомпка виокремлює наступні соціальні функції часу: синхронізація дій окремих людей, груп або організацій. Реалізація колективних дій як висхідна умова присутності людей в певний час в певному місці. «Перша, універсальна вимога соціального життя, – пише він, – задоволенню якої служать загальновізані системи вимірювання часу, – це синхронізація дій індивідів, груп чи організацій. Багато заходів у суспільстві мають, як ми пам'ятаємо, груповий характер. Щоб такі заходи могли відбутися, значна кількість людей мусить опинитися в той самий час у тому самому місці» [10, с. 608].

Друга вимога – координація дій, що передбачає певний ступінь узгодженості всіх, хто втягнутий в спільний процес. До прикладу може бути розклад і графік руху пасажирського транспорту. «Трохи складнішою є друга функціональна вимога – координація. Синхронізація – це вимога мінімальна. Але щоб групова активність відбувалася гладко і правильно, різноманітні дії учасників мусять бути не лише одночасними, але

й взаємно узгодженими. Таку координацію забезпечує, зокрема, вимірювання часу».[10, с. 608]

Третя характеристика соціального часу – впорядкування дій. Багато процесів, що відбуваються в суспільстві мають певну послідовність звершення, черговість і виконання задач. Виробництво будь яких товарів і послуг пов'язані розробкою послідовності технологічних операцій. «По-перше, багато соціальних процесів відбуваються за певною логікою, згідно з якою дії або часткові зміни – етапи чи фази процесу – мають сенс тільки тоді, коли відбуваються в чітко визначеній послідовності. Одні мусять бути виконані раніше, інші – пізніше. Не можна спочатку лакувати кузов автомобіля, а потім монтувати двигун».

Четверта характеристика – встановлення термінів, що означає можливість виконання дій в обмежених часових рамках. Багато підприємств працюють в встановлений час, і щоб скористатися їх послугами, потрібно їх дотримуватись, на думку П. Штомпки вони є певними культурними конвенціями. «Четверта функція кількісного часу – це визначення термінів деяких дій. Буває так, що деякі дії взагалі можливі тільки тоді, коли доступні відповідні засоби чи умови. Особливий вид термінів – це такі терміни, які гарантують чинність дій.»[10, с. 608].

П'ята ознака соціального часу – вимір тривалості певних дій – є важливою соціальною задачею. Сюди входить визначення не тільки часу роботи і відпочинку (тривалість робочого дня, тижня і всього трудового часу протягом життя), але і вікових характеристик – часу дитинства, юності і старості. «Щоб організувати щоденне життя, важливо визначити час праці, тривалість відпустки, кількість годин, які діти проводять у школі, тривалість в'язничного покарання. Короткотривалість чи довготривалість може бути мірилом досягнень, пов'язаним із нагородами, оплатою, просуванням тощо» [10, с. 609].

Шоста вимога – якісний розподіл часу. «Щоб урізноманітнити монотонності й рутини життя, важливо виокремлювати певні періоди для тих або інших типів діяльності, а навіть надавати деяким періодам ознак незвичайності, урочистості чи – вживаючи поняття, що Еміль Дюркгайм застосовував не лише в релігійному контексті, – характеру *sacrum*» [10, с. 610] пише П. Штомпка. – У будь-якому суспільстві знайдуться певні дні або часові відрізки, яким надається особливого значення – вихідні, свята, відпустки, особливі події...передбачають емоційний підйом, інтенсивну виразність дій, темпоральну визначеність, вимірність.

Єдність соціального простору і часу або просторово-часовий континуум описується поняттям хронотопу. Хронотоп символізує унікальність суспільного розвитку в просторово-часових межах, в ньому відображуються домінуючі цінності і практики їх підтримання або регуляції в різні епохи. Так, хронотоп модерну характеризується такими атрибутами як ідея прогресу, раціональності, вимірності та досягнення, лінійності часу та обмеженості простору. Це простір індустріального виробництва, бюрократії, міського життя і національної держави. Натомість, хронотоп постмодерну втілює ідеї поліваріантності, неоднозначності розвитку, рефлексивності, самоідентифікації, нелінійності, багатовимірності часу та розмитості просторових кордонів. Мирне співіснування різних форм життя: плюралізм культур, суспільних традицій, життєвих стилів, ідеологій та мовних ігор. Постмодерн співвідноситься з практиками споживання, диверсифікації культури, гібридизації міського та сільського устроїв, виникненням імажинарних спільнот.

Соціальна дія як ядро соціальних практик.

Проаналізувавши дві складові, що прояснюють сутність соціальних практик, доцільно буде розкрити про-

блему соціальної дії як ще одного з елементів вивчаємого явища, адже соціальну практику можна розглядати і як соціальну дію, і як конструкт свідомості, і як елемент культури [2].

Проблема свободи та необхідності завжди була у фокусі розгляду філософів, соціологів. А тому важливо відповісти на запитання: у якій мірі вільною, а в якій обумовленою є соціальна дія людини? Чи людина є свободним соціальним актором, чи її дії жорстко детерміновані зовнішніми факторами?

Не буде перебільшенням сказати, що соціальна дія виступає ядром, навколо якого обертається, врешті решт, все багатство соціального, включаючи раціонально організовані інститути соціального порядку» [17, с. 204]. І саме аналіз соціальної дії дозволяє виокремити об'єктивні та суб'єктивні компоненти індивідуальної поведінки (мікрорівень), суспільного устрою (макрорівень), а також самої соціальної теорії.» Отже, маємо справу з різними рівнями соціальних практик, починаючи від індивідуальних і закінчуючи груповими і інституціональними.

З цього приводу у неklasичній соціології відбувався постійний дискурс, метою якого було усвідомити – де має локалізуватися соціальна дія – на макрорівні чи мікрорівні аналізу суспільства?

У ХХ столітті в соціології існували основні соціологічні парадигми, які можна класифікувати як *структурні*, тобто зосереджені на аналізі всього суспільства і його складових (функціоналізм Т. Парсонса і Р. Мертона, марксизм, конфліктологія Р. Дарендорфа і Л. Козера, «франкфуртська школа»), та *інтерпретативні* (концепція соціальної дії М. Вебера, символічний інтеракціонізм Дж. Міда і Г. Блумера, соціальна феноменологія А. Щютца, етнометодологія Г. Гарфінкеля).

Основним представником макрорівня аналізу соціальної дії був Т. Парсонс, який спробував синтезувати

суб'єктивістську (веберівську) і об'єктивістську (дюркгаймівську) альтернативи дослідження соціальних процесів. Кожний «одиничний акт» соціальної дії, за Т. Парсонсом, складається з актора (діючої особи), значень (засобів), цілей, фізичних, соціальних і культурних об'єктів: норм і цінностей.

У теоретичній моделі Т. Парсонса визначальною характеристикою соціальної дії виступає зв'язка «ціль-засіб». Внаслідок цього ідеалом соціальної дії, на його думку, є не творча складова, а максимально прагматизована, орієнтована на досягнення цілей економічна поведінка індивідів. Теоретична спроба Т. Парсонса здійснити синтез об'єктивістського та суб'єктивістського підходів до соціальної дії в дійсності призвела до пріоритету об'єктивізму, що автоматично оберталось недостатністю уваги до індивідуальної специфіки людської поведінки.

На противагу об'єктивістській традиції розуміння соціальної дії представники суб'єктивістського та інтерсуб'єктивістського напрямків, зокрема, феноменологічної соціології, намагалися виправити недоліки системи Парсонса як системи «соціології без людини».

Представником суб'єктивістського напрямку був Альфред Щютц, який вважав, що соціальну структуру потрібно розуміти як результат взаємодії людей. Тому завданням феноменологічної соціології є поєднання індивідуальної взаємодії людей з надіндивідуальною структурою. Ідейним витоком цього напрямку слушно вважається феноменологічний напрямок у філософії, засновник якого – Едмунд Гуссерль – звернувся до глибинних підстав людського досвіду. У своїй праці «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» Гуссерль вводить категорію «життєвого світу» (*Lebenswelt*), який розглядається Е. Гуссерлем як інтерсуб'єктивний світ, світ повсякденності. Для феноменологічної соціології «життєвий світ» є центральною категорією,

яка позначає сферу формування будь-яких людських намірів. У «життєвому світі» відбувається конструювання «природної настанови», яку Щютц визначає як «наївну» точку зору людини, яка перебуває в конкретній ситуації й локалізована в певному соціокультурному полі.

В наочно-тілесному закріпленні знання А. Щютц вбачав переваги світу повсякденності у порівнянні з іншими сферами людського досвіду, які він називав «кінцевими областями значень». Разом з повсякденністю – це такі сфери, як релігія, сон, гра, наукове теоретизування, художня творчість, душевні хвороби тощо. Він визначав ці області як кінцеві, оскільки вони є замкнутими у собі, і перехід з однієї області в іншу не тільки неможливий, але й вимагає певного зусилля, своєрідного «смислового стрибка».

Соціальна дія розумілась А. Щютцем як раціонально продумана людська поведінка, що ґрунтується на складеному заздалегідь проєкті, що враховує також співвідношення цілей і засобів. «Якщо для Вебера лише цілеспрямовані, осмислені дії можуть стати предметом наукового аналізу, а будь-яка мета є точкою відліку, яка визначає структуру дії, то для Щютца – в основах феноменологічної соціології лежить, передусім, поняття суб'єктивного значення дії, особистого смислу. Саме це розуміння діючою особою залежності мотивів та цілей від її біографічно визначеної ситуації має на увазі суспільствознавець, коли говорить про суб'єктивне значення. Строго кажучи, лише діюча особа знає, що робити і чому вона це робить» [18, с. 51].

На суб'єктивних аспектах соціальної дії сконцентрували увагу Джордж Каспар Хоманс та його послідовники: П. Блау, Р. Емерсон і Р. Хемблін, які розробляли теорію раціонального вибору, відому також як «теорія обміну». Головним методологічним принципом Хоманса став заклик до «повернення людини у соціологію». Враховуючи, що суб'єкт

соціальної дії є людиною розумною, він запропонував просту й оригінальну теорію, згідно з якою людина сама свідомо обирає напрям власної поведінки, враховуючи можливі позитивні й негативні наслідки.

Постсучасний дискурс запозичує означені вище позиції соціологів щодо визначення сутності соціальної дії, проте не наполягає на єдиній однозначній відповіді. Кроком на цьому шляху є відмова від телеологічного розуміння соціальної дії за схемою «ціль-засіб» і спроба тлумачення її як множини різновидів інтерпретації соціальної дії.

Висновки і перспективи (Discussion). Підсумовуючи матеріал, слід зазначити наступні моменти в розумінні соціальних практик.

По-перше, соціальні практики можна трактувати як освоєння і перетворення світу «соціального» завдяки системі дій і взаємодій. Або «Практики — це окремі соціальні утворення, що визначають умови існування соціальних інститутів і дають змогу відтворюватися їм за нових умов.[1] Вони мають трирівневу структуру, а саме індивідуальні практики, групові та інституціональні. Природа соціальних практик може бути описана двома основними підходами – «фоновість» практик та «розширюваність» простору. Також для розуміння соціальних практик важливого значення набуває проблема фонового (неявного) знання, як знання, що відповідає на питання «як?».

По-друге, соціальні практики реалізують себе в соціальному просторово-часовому континуумі, в хронотопі. Цей континуум має свою історію, ціннісні орієнтації, практики їх підтримання унікальність в залежності від історичного періоду. В залежності від світоглядних настанов варіюються і соціальні практики. До прикладу, хронотоп модерну можна описати такими якостями як раціоцентризм, прогресизм, лінійність часу та обмеженість простору. Це метанаративні установки індустріального суспільства,

бюрократії, міського життя і національної держави. Ідеальний втілювач соціальних практик – Homo faber. Постмодерний хронотоп ґрунтується на плюральності бачення реальності, нелінійності розвитку, самоідентифікації, багатовимірності часу та розмитості просторових кордонів. Ідеальний представник реалізації соціальних практик в цей період – людина-споживач.

По-третє, соціальні практики мають своїм ядром соціальну дію. Навколо одиничного акту соціальної дії обертається все розмаїття соціального буття. Соціальні практики реалізуються в рутинних актах практичних дій індивідів в повсякденному житті, існуванні і функціонуванні соціальних груп і спільнот, функціонуванні соціальних інститутів. Інституціоналізовані практики є головними у структурі соціального життя суспільства, оскільки є масовими, значущими, стійкими і традиційними. Неінституціоналізовані є стохастичні, мінливі, мають периферійний характер. В суспільстві відбувається постійний процес зміни соціальних практик, а саме ті практики, які раніше вважалися маргінальними стають центральними, інституціоналізуються. Завдяки такому коловороту соціальних практик у людини є можливість по-новому відчувати реальність і подивитися на світ з різних боків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баліч Н. Соціальні практики та їхня роль у сучасному суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 4. С.69–78

2. Губеладзе І.Г. Почуття власності як соціально-психологічний феномен: концептуалізація поняття. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2021. № 43 (46). С. 141–148. URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi43\(46\)](https://doi.org/10.33120/ssj.vi43(46))

3. Бойченко М.І. Множинність філософських практик Григорія Сковороди у сучасному прочитанні. *Філософська думка*. 2023. № 2. С. 117–131.

4. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структурации. М., 2005. 528 с.

5. Волков В., Хархордин, О. Теория практик. Санкт-Петербург: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге. 2008. 290 с.

6. Searle John. The Background of Meaning. *Speech Act Theory and Pragmatics*, ed. J. Searle et al. Dordrecht. 1980. P. 221-232.

7. Dreyfus Hubert. *Being-In-The-World: A Commentary on Heidegger's Being And Time, Division I*. MIT Press, 1991. 370 p.

8. Райл Гилберт. Понятие сознания. М.: Идея-Пресс, 1999. 408 с.

9. Polanyi M. Personal Knowledge. Towards Post-Critical Philosophy. The University of Chicago Press, 1974. 428 p.

10. Штомпка Пйотр. Соціологія. Аналіз суспільства. Львів: Колір ПРО, 2020. 800 с.

11. Сенюра О.В. Чинники трансформації соціального простору міста в соціологічному дискурсі. *Грані*. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2015. № 8 (124). С. 81-89.

12. Бурдые П. Структура, габитус, практика. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 1998. Т. 1. No 2. С. 40-58.

13. Бурдые П. Социология политики. М.: Socio-Logos, 1993. 336 с.

14. Зиммель Г. Социология пространства. В: Зиммель Георг. Избранное: в 2 т. М.: Юристъ, 1996. Т.2. 607 с.

15. Lefebvre H. The Production of Space. Oxford: Blackwell, 1994. 464 p.

16. Сорокин П. Социальная стратификация и мобильность. *Человек. Цивилизация. Общество*. М.: Изд-во полит. Лит-ры, 1992. С. 230-331.

17. Додонова В.І. Постнекласичний дискурс соціальної раціональності: Монографія. Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2011. 345 с.

18. Соціальні практики в глобальному вимірі / Б.В. Попов, О.В. Нельга,

В.Б. Фадеев, В.В. Багінський, Г.Ю. Носова. К.: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 2009. 292 с.

19. Іванюк І. Простір соціального та кайротоп людини у соціально-філософському розрізі. *Людина і культура*. Острого: Вид-во НаУОА, 2019. С. 209-221.

20. Reckwitz A. Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory*. 2002. No 5(2)/ P. 243–263. URL: <https://doi.org/10.1177/13684310222225432>

21. Настояща К.В. Атрибуції поняття практики: колізії означення та пошуки верифікацій. *Соціологія*. 2018. № 21(1). С. 56–62. URL: <https://doi.org/10.15421/17186>

22. Філософські виміри сучасної соціальної реальності: монографія / за ред. О.В. Андрієнко, В.І. Додонової. Донецьк: ДонНУ, 2013. С. 4–11, 35–49.

REFERENCE

1. Balich N. (2013). Cotsialni praktyky ta yikhnia rol u suchasnomu suspilstvi. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*. № 4. S.69–78

2. Hubeladze I.H. (2021). Pochuttia vlasnosti yak sotsialno-psykholohichnyi fenomen: kontseptualizatsiia poniattia. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. № 43 (46). S. 141–148. URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi43\(46\)](https://doi.org/10.33120/ssj.vi43(46))

3.Boichenko M.I. (2023). Mnozhynnist filosofskykh praktyk Hryhoriia Skovorody u suchasnomu prochyttanni. *Filosofska dumka*. № 2. S. 117–131.

4. Hyddens E. (2005). Ustroenye obshchestva: Ocherk teoryy strukturatsyy. M. 528 s.

5. Volkov V., Kharkhordyn, O. (2008). Teoryia praktyk. Sankt-Peterburh: Yzd-vo Evropeiskoho unyversyteta v Sankt-Peterburhe. 290 с.

6. Searle John (1980). The Background of Meaning. *Speech Act*

Theory and Pragmatics, ed. J. Searle et al. Dordrecht. P. 221-232.

7. Dreyfus Hubert (1991). *Being-In-The-World: A Commentary on Heidegger's Being And Time, Division I*. MIT Press. 370 p.

8. Rail Hylbert. (1999). *Poniatye soznaniya*. M.: Ydeia-Press. 408 s.

9. Polanyi M. (1974). *Personal Knowledge. Towards Post-Critical Philosophy*. The University of Chicago Press. 428 p.

10. Shtompka P. (2020). *Sotsiologhiia. Analiz suspilstva*. Lviv: Kolir PRO. 800 s.

11. Seniura O.V. (2015). Chynnyky transformatsii sotsialnoho prostoru mista v sotsiologichnomu dyskursi. *Hrani. Naukovo-teoretychnyi i hromadskopolitychnyi almanakh*. № 8 (124). S. 81-89.

12. Burde P. (1998). Struktura, habytus, praktyka. *Zhurnal sotsyolohyy y sotsyalnoi antropolohyy*. T. 1. No 2. S. 40-58.

13. Burde P. (1993). *Sotsyolohiia polytyky*. M.: Socio-Logos. 336 s.

14. Zymmel H. (1996). *Sotsyolohiia prostranstva*. In: Zymmel Heorh. *Yzbrannoe: v 2 t*. M.: Yuryst, T.2. 607 с.

15. Lefebvre H. (1994). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell. 464 p.

16. Sorokyn P. (1992). *Sotsyalnaia stratyfykatsiia y mobylnost. Chelovek. Tsyvlyzatsiia. Obshchestvo*. M.: Yzd-vo polyt. Lyt-ru. S. 230-331.

17. Dodonova V.I. (2011). *Postneklasychnyi dyskurs sotsialnoi ratsionalnosti: Monohrafiia*. Donetsk: Vyd-vo DonNU. 345 s.

18. *Sotsialni praktyky v hlobalnomu vymiri* (2009). / B.V. Popov, O.V. Nelha, V.B. Fadieiev, V.V. Bahinskyi, H.Iu. Nosova. K.: Instytut filosofii im. H.S. Skovorody NANU, 292 s.

19. Ivaniuk I. (2019). The space of the social and the kyrotype of man in the socio-philosophical context *Liudyna i kultura*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA. P. 209-221.

18. Reckwitz A. (2002). Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory*. No 5(2). P. 243–263. URL: <https://doi.org/10.1177/13684310222225432>

21. Nastoishcha K.V. (2018). Atrybuty poniattia praktyky: kolizii

oznachennia ta poshuky veryfikatsii. *Sotsiologhiia*. № 21(1). S. 56–62. URL: <https://doi.org/10.15421/17186>

22. Filosofski vymiry suchasnoi sotsialnoi realnosti: monohrafiia (2013). / ed. O.V. Andriienko, V.I. Dodonovoi. Donetsk: DonNU, S. 4–11, 35–49.

CONTENT AND STRUCTURE OF SOCIAL PRACTICES Vera DODONOVA, Danylo DODONOV

Abstract. *The article is devoted to the problem of defining social practices and their content, in which a comprehensive approach to the study of social practices is justified. To this end, it is necessary to adhere to the following methodological guidelines: first, the postmodern vision of reality, which emphasizes pluralism as a worldview and methodological guideline for understanding social processes; secondly, the study of social practices in the aspect of everyday life, based on the methodological guidelines of background knowledge and the concept of the «revealing» nature of practices; thirdly, theories of social action that exist in modern sociology, since the core of any social practice is social activity. The article notes the fact that today in science, three levels of social practices are distinguished depending on the role of the subject, namely, social practices of subjects in everyday activities, social practices of groups and communities, social practices of institutions and organizations. The nature of social practices is explained by two approaches – the background character of the practice and the «revealing» nature of the practices. Background practice is the context against which utterances and behavior are interpreted. The «revealing» nature of practices is related to the problem of identities. Practices constitute and reproduce identities or reveal basic modes of social existence at a specific historical moment. Meaningfully, social practices have spatial and temporal localization and may differ depending on the historical period, cultural features of the country or region, and the state system. The article provides a description of social time and social space, analyzes the space-time continuum – the chronotope. The third element of social practices is social action, which acts as the nucleus around which all social life revolves. Social practices are implemented in routine acts of practical actions of individuals in everyday life, existence and functioning of social groups and communities, functioning of social institutions.*

Keywords: *social, practices, social practices, social space, social time, social groups, social action, identity, background practices, background knowledge.*